

GEOPOLITYCZNE UWARUNKOWANIA POLSKI W KONTEKŚCIE BEZPIECZEŃSTWA ENERGETYCZNEGO

Włodzimierz Gocalski

Wojskowa Akademia Techniczna

Łukasz Lepionka¹

Streszczenie: W niniejszym opracowaniu dokonano selekcji oraz opisu współczesnych uwarunkowań geopolitycznych rzutujących na bezpieczeństwo energetyczne Rzeczypospolitej Polskiej. W dobie rozwoju organizacji międzynarodowych i globalizacji zdaniem wielu autorów czynniki geopolityczne nie odgrywają już tak znaczącej roli w funkcjonowaniu gospodarek państwowych. Artykuł wchodzi w polemikę z przedstawioną tezą, warunkując bezpieczeństwo energetyczne Polski właściwym, analitycznym postrzeganiem jej położenia na mapie Europy i świata. Opracowanie nawiązuje do najnowszych perspektyw i zagrożeń, które w kolejnych latach wpływać będą na pozycję Polski w regionie Europy Środkowej.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo państwa, bezpieczeństwo energetyczne, geopolityka, stosunki międzynarodowe, surowce energetyczne.

W ostatnich latach obserwujemy szybko postępujące procesy globalizacji. Dynamiczny rozwój technologii informacyjnych, rosnące możliwości przemieszczania się ludzi i towarów, otwarcie wielu granic, powstawanie i rozwój rozmaitych struktur międzynarodowych, działalność korporacji – te i wiele innych przyczyn spowodowało, że świat oplata sieć powiązań i zależności. Sieć tym gęstsza, im ważniejszej dziedziny życia dotyczy. Nic dziwnego więc, że międzynarodowe powiązania w dziedzinie energetyki są szczególnie rozbudowane. To bowiem energetyka jest krwioobiegiem całej gospodarki.

W tej skomplikowanej rzeczywistości, między Odrą a Bugiem, na granicy dwóch nie zawsze przyjaznych systemów politycznych, leży Polska. Kraj narażony na wpływy potężnych sąsiadów o mocarstwowym ambicjach. Kraj o trudnej, często tragicznej historii. Związany współcześnie sojuszami militarnymi i gospodarczymi, a jednocześnie bardzo wrażliwy na punkcie swojej odrębności i niezależności.

Sprawowanie mądrej władzy w Polsce to ciągle balansowanie między sprawami globalnymi a państwowymi i narodowymi. Godzenie sprzecznych często interesów w dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości wymaga od rządzących prowadzenia dalekowzrocznej i konsekwentnej polityki. Wymaga znajomości i ciągłego uwzględniania geopolitycznych uwarunkowań Polski w różnych dziedzinach życia.

---

¹ Doktorant WCY WAT.

Znaczenie geopolityki i bezpieczeństwa energetycznego

Pojęcie „geopolityka” pierwszy raz zostało wykorzystane przez szwedzkiego działacza politycznego Rudolfa Kjellena w XIX wieku². Odnosząc się do etymologii, wywodzi się ono z języka greckiego, ze słów „geo”, które oznacza ziemię, i „politykie” odnoszącego się do działalności władzy w zakresie porządku państwowego i jego kontaktów zagranicznych³. Początkowo termin ten budził wiele kontrowersji i naukowych wątpliwości. Wielu badaczy uznawało go wyłącznie za nową ekstrawagancką koncepcję postrzegania zagadnień politycznych. Tylko niektórzy dostrzegli, że są to podwaliny nowej dyscypliny naukowej, której prawidłowości już kilka lat później miały istotny wpływ na panującą sytuację międzynarodową i determinowały politykę wielu znaczących jej kreatorów⁴. Doskonałym przykładem obrazującym rolę, jaką odegrała geopolityka w późniejszych losach kontynentu europejskiego, może być fakt, że w XIX wieku pierwszy raz wykorzystano oznaczające przestrzeń życiową konieczną narodowi do życia i swobodnego rozwoju pojęcie: „Lebensraum”, które w kolejnych latach stało się dogmatem niemieckiej polityki i legło u podstaw ideologii nazistowskiej⁵.

Podstawy odrębnej dyscypliny naukowej sformułowali Brytyjczyk Halford John Mackinder, Niemiec Karl Haushofer oraz Amerykanin Alfred Thayer Mahan. Obecnie to właśnie ich uważa się za ojców geopolityki. Koncepcje autorów do dziś znajdują wielu entuzjastów, inspirowały również współczesnych im polityków⁶. Wspomniani badacze byli szanowanymi doradcami i reprezentantami swoich krajów w prowadzonej przez nie polityce zagranicznej. Odegrali też rolę w historii Rzeczypospolitej Polskiej. Znane są liczne przekazy o spotkaniach Johna Mackindera z marszałkiem Józefem Piłsudskim. Jedną z fundamentalnych teorii badacza była bowiem koncepcja „Heartlandu”. Jej głównym założeniem było uznanie, że rdzeń Eurazji wraz z Europą Wschodnią pełni rolę klucza do sprawowania władzy w skali globalnej⁷. Zdaniem autora państwo położone w Heartlandzie, które poprzez swoją ekspansywną politykę zyskałoby dostęp do wód oceanicznych, stałoby się zagrożeniem dla ogólnoświatowego ładu i bezpieczeństwa. Brytyjczyk dostrzegał również, że podobny skutek mogłoby przynieść opanowanie terytoriów Europy Wschodniej przez państwo z tzw. bogatszej strefy zewnętrznej. Halford John Mackinder, zdając sobie sprawę z sytuacji politycznej w regionie, podjął się próby oddziaływania na

---

² M. Blacksell, *Geografia polityczna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 133.

³ J. Potulski, *Wprowadzenie do geopolityki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2010, s. 28.

⁴ A. Dybczyński (red.), *Geopolityka*, Wydawnictwo Poltext, Warszawa 2013, s. 19-20.

⁵ L. Moczulski, *Geopolityka. Potęga w czasie i przestrzeni*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 2010, s. 8-9.

⁶ C. Flint, *Wstęp do geopolityki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 33-34.

⁷ L. Moczulski, *Geopolityka. Potęga w czasie i przestrzeni*, op. cit., s. 14-15.

poprawę napiętych wówczas stosunków polsko-rosyjskich. Słusznie przewidział bowiem, że wydarzenia na tym obszarze będą niedługo rzutować na losy całego kontynentu europejskiego.

Drugi z ojców geopolityki, Niemiec Karl Haushofer, rozwijał wcześniejsze rozważania Brytyjczyka. Zgadzał się z opinią, że terytoria Eurazji i Europy Wschodniej są kluczowe dla mocarstwowych ambicji państwa. Niemiecki generał uważał jednak, że jedyną drogą do osiągnięcia założeń politycznych jest eksterminacja zamieszkującej te ziemie ludności. W przeciwieństwie do Halforda Johna Mackindera nie dostrzegał związku między rozpoczynającymi się wielokrotnie na tych obszarach ekspansjami terytorialnymi a niskim poziomem życia mieszkańców i to właśnie w ich naturze upatrywał argumentu potwierdzającego ewolucyjną niższość autochtonów. Karl Haushofer przez wiele lat funkcjonował w bliskim otoczeniu Adolfa Hitlera, będąc mentorem jednego z jego najbliższych doradców. Można przypuszczać, że wywarło to pewien wpływ na podejmowane przez Hitlera decyzje polityczne oraz formę i kierunki prowadzenia polityki zagranicznej Rzeszy Niemieckiej⁸.

Pochodzący ze Stanów Zjednoczonych historyk i admirał Alfred Thayer Mahan uchodzi za trzeciego z prekursorów dyscypliny naukowej, jaką stała się z czasem geopolityka. Autor podkreślał strategiczną rolę, jaką miały w niej pełnić akweny wodne. Dostęp do wód oceanicznych dawał bowiem wówczas ogromną przewagę w sferze gospodarczej i handlowej. Amerykanin podkreślał, że morza i oceany stanowią sieć o nieskończonej ilości dróg, za pomocą których można uzyskać dostęp do każdego państwa na świecie⁹. Alfred Thayer Mahan był pierwszym z badaczy, który sugerował przewagę potęgi morskiej nad kontynentalną i dążył do oparcia o nią koncepcji rozwoju kraju. Współcześni mu przywódcy państw z uwagą przyglądali się jego pracom i rozważaniom. Stworzył bowiem założenia, na których oparte zostały strategie wykorzystania flot morskich od wieku XIX aż do czasów dzisiejszych.

Przytoczone przykłady wyraźnie wskazują na dualny charakter rozważań ówczesnych badaczy. Koncentrowali się oni bowiem na problematyce dotyczącej konieczności przejęcia inicjatywy albo na lądzie, albo obszarach morskich i oceanicznych. Wraz z rozwojem technologii nowego znaczenia nabrał też trzeci, pomijany dotąd w rozważaniach wymiar – przestrzeń powietrzna. Zdaniem jednego z najbardziej szanowanych teoretyków – Nicholasa Spykmana – możliwości, jakie niósł ze sobą rozwój lotnictwa, doprowadziły do znacznych zmian na geopolitycznej mapie świata. „Heartland” korzystający dotąd ze swoich kontynentalnych walorów strategicznych wraz z postępem technologicznym stracił znaczenie na rzecz „Rimlandu”. Obszar, którego istotny element stanowiło europejskie побережье (ang. *The European coast land*), miał opierać swoją przewagę nad centralną częścią kontynentu poprzez możliwości

---

⁸ Ibidem, s. 21.

⁹ Ibidem, s. 21-23.

rozwoju handlu morskiego i marynarki¹⁰. Uzyskanie wpływów na tym obszarze miało stać się dla państwa gwarancją zwiększenia roli, jaką pełniło ono w polityce globalnej. Nicholas Spykman nawiązywał w tym przypadku do twórczości Alfreda Thayera Mahana, sugerując, że to właśnie swobodny dostęp do otwartych wód oceanicznych stanowi największy walor wynikający z geopolitycznego położenia XX-wiecznego państwa.

Wspomniane opracowania kończą w historii tej nauki epokę nazywaną geopolityką klasyczną. Pozwoliły one na zdefiniowanie pojęcia „geopolityka”, które w poprzednich latach uznawane było wyłącznie za pewien rodzaj „mody intelektualnej”¹¹. Funkcjonujące w nauce definicje różnią się jednak między sobą. Zagadnienie to ma bowiem charakter interdyscyplinarny i może być rozpatrywane w wielu ujęciach. Wszystkie definicje mają jednak elementy wspólne, które je ze łączą sobą. Takim elementem jest zawsze kryterium przestrzenne, które determinuje funkcjonujące w danej rzeczywistości uwarunkowania polityczne. Rosyjski teoretyk Władimir Kołosow twierdził, że: „geopolityka stanowi naukę badającą w sposób całościowy i we wzajemnym związku geograficzne, historyczne, polityczne i inne powiązane z nimi czynniki, które wywierają wpływ na strategiczny potencjał państwa”¹². Przedstawiona przez niego definicja łączy elementy wszystkich najpopularniejszych ujęć tego zagadnienia i stanowić będzie odniesienie dla niniejszego opracowania.

Z biegiem czasu postępujące uprzemysłowienie, rozwój dużych aglomeracji miejskich czy też zwiększenie roli transportu w życiu obywateli postawiło przed geopolityką nowe, nieznane dotąd wyzwanie. Znacząco wzrosło zapotrzebowanie świata na energię. Energetyka stała się współcześnie jedną z najważniejszych gałęzi gospodarki państwowej i istotnym elementem gry politycznej. Ograniczoność źródeł surowców doprowadziła do sytuacji, w której import potrzebnych dóbr naturalnych stał się udziałem większości rozwijających się państw. Konieczność utrzymania stałych dostaw surowca, by utrzymać ciągłość funkcjonowania gospodarek narodowych, została dostrzeżona przez eksporterów i zaowocowała koncepcją wykorzystania przewagi surowcowej i uzależnienia energetycznego importerów – aby osiągnąć wyznaczone cele polityczne. Doprowadziło to do powstania nowego rodzaju pojęcia – bezpieczeństwa energetycznego państwa. Zgodnie z założeniami ustawy *Prawo energetyczne* z 1997 roku jest to: „stan gospodarki umożliwiający pokrycie bieżącego i perspektywicznego zapotrzebowania odbiorców na paliwa i energię w sposób technicznie i ekonomicznie uzasadniony, przy zachowaniu wymagań ochrony środowiska”¹³. Konieczność zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego

---

¹⁰ <http://stosunki-miedzynarodowe.pl/slownik/54-h/527-heartland-rimland> Inf. z dnia 3.03.2016 r.

¹¹ J. Potulski, P. Eberhardt (red.), *Studia nad geopolityką XX wieku*, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa 2013, s. 13.

¹² J. Potulski, *Wprowadzenie do geopolityki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2010, s. 32.

¹³ Art. 3 ustawy z dnia 10 kwietnia 1997 r. *Prawo energetyczne* (Dz.U. 1997 nr 54, poz. 348).

stała się strategicznym celem władz państwowych. Zależność energetyczna w wielu przypadkach wpływa na swobodny rozwój i prowadzenie niezależnej, suwerennej polityki na arenie międzynarodowej. Najprostszym rozwiązaniem poprawienia poziomu bezpieczeństwa energetycznego państwa jest z pewnością zwiększanie własnych możliwości pozyskania surowców naturalnych. Nie jest to jednak w wielu przypadkach możliwe. Oczywiście więc wydają się tendencje do zawierania wielokierunkowych umów handlowych, które prowadzą do dywersyfikacji źródeł surowców energetycznych. Działania te zmniejszają zagrożenie całkowitego wstrzymania dostaw w związku z napiętą sytuacją w danym regionie czy też kryzysem dyplomatycznym w przypadku funkcjonowania jednego dostawcy. Istotne z punktu widzenia bezpieczeństwa energetycznego wydaje się również zagadnienie funkcjonującej na terenie kraju infrastruktury punktowej i liniowej oraz stopień jej dostosowania do krajowego potencjału wynikającego z położenia geopolitycznego. Niniejsze opracowanie będzie próbą omówienia najważniejszych współczesnych uwarunkowań wynikających z położenia Rzeczypospolitej w zakresie energetyki. Ze względu na złożoność zagadnienia będzie się ono odnosić wyłącznie do kluczowych zdaniem autorów warunków i realiów, które mogą rzutować na bezpieczeństwo energetyczne współczesnej Polski. Prowadzenie aktywnej polityki w tym zakresie może bowiem nie tylko wpłynąć na stan bezpieczeństwa obywateli, lecz także stanowić podstawę budowy nowej pozycji Rzeczypospolitej w regionie.

Uwarunkowania geopolityczne Polski w kontekście historycznym

Historyczne losy granic Polski są zagadnieniem niezwykle skomplikowanym i złożonym. Nie brakuje w nich historii tragicznych, które mogły na stałe przekreślić fakt funkcjonowania narodu polskiego na terenach Europy Środkowej. W pamięci pozostają również liczne przykłady tendencji zjednoczeniowych państwa polskiego, które przez lata budziły nadzieję na wzrost pozycji Rzeczypospolitej w regionie. Zmienne losy kraju nad Wisłą dostarczają wielu materiałów do przemyśleń i analiz. Mało jest na świecie przykładów państw tak bardzo przez historię doświadczonych i tak różną rolę w niej odgrywających. W przypadku Polski możemy mówić o czasach jej mocarstwowości. Tak bowiem należy określać okres Rzeczypospolitej Obojga Narodów, gdy była ona największym po Cesarstwie Rosyjskim państwem Europy, osiągając niewyobrażalną współcześnie powierzchnię 990 tysięcy km² oraz dysponując szóstym co do wielkości potencjałem ludnościowym na Starym Kontynencie¹⁴. Z drugiej zaś strony możemy mówić o okresie jej upadku zarówno administracyjnego, jak i znaczeniowego, gdy przez nieudolną i pełną zaniedbań politykę doprowadzono do bezprecedensowego rozbioru państwa przez jego sąsiadów i wymazania go z map

---

¹⁴ J. Ślusarczyk, *Granice Polski w tysiącleciu*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 1993, s. 45.

Europy na 123 lata. Tak wielka różnorodność doświadczeń pozwala na wyciągnięcie daleko idących wniosków odnoszących się do skali, w jakiej władze Rzeczypospolitej wykorzystywały posiadany krajowy potencjał, oraz stopnia, w jakim reagowały na rodzące się w jej bezpośrednim sąsiedztwie zagrożenia. Analiza historycznych decyzji i ich konsekwencji może stanowić poważną wskazówkę, która poprzez zastosowanie analogii pozwoli na uniknięcie dawnych błędów i zaniedbań, chroniąc tym samym polskich obywateli przed wieloma niebezpiecznymi sytuacjami i dając państwu polskiemu tak długo wyczekiwaną chwilę historycznego wytchnienia, którą będzie mogło ono wykorzystać do nadrobienia wieloletnich strat w stosunku do jego zachodnich sąsiadów.

Znamienne w odniesieniu do problematyki polskiej państwowości, a także miejsca, jakie Rzeczpospolita zajmuje obecnie na mapie Europy, są wydarzenia z okresu drugiej wojny światowej oraz ustalenia, które zapadły tuż po jej zakończeniu. Czas wojny był dla Polski okresem tragicznym. Zniszczenia doprowadziły do całkowitego zaniku infrastruktury. Znaczne straty ludnościowe groziły poważnym kryzysem demograficznym. Szczególnie dotkliwe krzywdy dotyczyły zaangażowanych w walkę zbrojną młodych ludzi, co stwarzało biologiczne zagrożenie dla ciągłości funkcjonowania narodu. Decyzje podjęte podczas konferencji jałtańskiej, a następnie poczdamskiej doprowadziły do utraty połowy terytorium państwa, przesuwając Polskę zdecydowanie na zachód i umiejscawiając ją jednocześnie w sowieckiej strefie wpływów. Uniemożliwiło to prowadzenie suwerennej polityki zagranicznej i ograniczyło do minimum kontakty Rzeczypospolitej z bliskimi jej kulturowo państwami Europy Zachodniej. Rosła natomiast liczba powiązań gospodarczych i infrastrukturalnych między Rzeczpospolitą a Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich, co do dzisiaj odciska piętno na prowadzonej polityce energetycznej Polski.

Współczesne uwarunkowania geopolityczne Polski

Granice współczesnej Polski w znacznej mierze oparte zostały o występujące na jej terenie bariery naturalne (hydrologiczne czy też związane z rzeźbą terenu). Ich kształt nie zmienił się znacząco od ustaleń zawartych podczas konferencji jałtańskiej. W stosunku do czasów powojennych doszło natomiast do licznych zmian na mapie politycznej Europy związanych z rozpadem bloku wschodniego, zjednoczeniem Niemiec, podziałem Czechosłowacji czy też utworzeniem nowych państw. Współcześnie Polska graniczy z siedmioma państwami drogą lądową:

- Czechami – długość granicy 789,79 kilometra;
- Słowacją – długość granicy 541,06 kilometra;
- Ukrainą – długość granicy 535,18 kilometra;
- Republiką Federalną Niemiec – długość granicy 489,37 kilometra;
- Białorusią – długość granicy 418,24 kilometra;

- Rosją – długość granicy 232,04 kilometra;
- Litwą – długość granicy 104,24 kilometra¹⁵.

Warto podkreślić, że aż 11% ogólnej długości granic Rzeczypospolitej stanowi granica morska. Kraj posiada również bardzo charakterystyczną budowę geologiczną nazywaną przez geopolityków: „równoleżnikową strefowością terytorialną”. Określenie to odnosi się do pasowego ukształtowania powierzchni Polski¹⁶. Specyfika ta wymaga fachowego podejścia do problematyki infrastruktury krajowej. Teoretycznie może się wydawać, że jest to duże utrudnienie rozwoju, w praktyce jednak może stanowić główny walor Polski jako kraju tranzytowego, łączącego państwa Europy Zachodniej z Federacją Rosyjską.

Na pozycję kraju na arenie międzynarodowej ogromny wpływ ma również przynależność do licznych organizacji międzynarodowych, ze szczególnym uwzględnieniem Unii Europejskiej i Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego. Szczególnie funkcjonowanie w ramach pierwszej z nich poważnie oddziałuje na prowadzoną przez władze politykę energetyczną.

Struktura pozyskania surowców energetycznych

Kluczowym z punktu widzenia energetyki zagadnieniem, mającym bezpośredni związek z położeniem geograficznym, są występujące na danym obszarze surowce naturalne. Problematyka geopolitycznego położenia Polski w kontekście energetyki jest zagadnieniem niezwykle złożonym. Ograniczone własne zasoby surowców energetycznych stawiają kraj przed koniecznością ich importowania. Problem ten wydaje się nie dotyczyć jednak zasobów węgla. Występujące na terenie Polski złoża węgla kamiennego szacowane są na około 6,01 mld ton. Stanowi to w przybliżeniu 5,9% zasobów znajdujących się na terenie Europy i Eurazji, co plasuje Rzeczpospolitą na czwartym miejscu pod względem potencjału wydobywczego w tej części świata¹⁷. Oddzielny problem stanowi natomiast zaplecze technologiczne i opłacalność wydobywania surowca. Sektor ten od lat boryka się z licznymi problemami wynikającymi z zastosowania przestarzałych technik wydobywania i niekorzystnej struktury zatrudnienia wywodzącej się z poprzedniego systemu politycznego. Mimo posiadania tak ogromnych złóż wielu przedsiębiorców i użytkowników indywidualnych wykorzystuje węgiel zagraniczny. Doprowadzenie do sytuacji, w której jego import staje się bardziej opłacalny od użytkowania zasobów własnych jest dowodem na wieloletnie zaniedbania i konieczność podjęcia szybkich zmian poprawiających

---

¹⁵ M. Sobczyński, P. Eberhardt (red.), *Problematyka geopolityczna ziem polskich*, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa 2008, s. 48.

¹⁶ P. Furmański, A. Dybczyński (red.), *Geopolityka*, Wydawnictwo Poltext, Warszawa 2013, s. 318.

¹⁷ T. Olkusiński, *Zasoby węgla kamiennego – najpewniejsze źródło energii*, „Przegląd Górniczy” 2011 nr 6, s. 44.

rentowność wydobycia. Dodatkowe utrudnienie może stanowić również niekorzystna dla polskich aspiracji rozwojowych polityka Unii Europejskiej, której celem jest zmniejszenie emisji szkodliwych substancji do atmosfery. Idea ta jest jak najbardziej słuszna, godzi jednak w bezpieczeństwo energetyczne i gospodarcze Polski. Istotą solidarności europejskiej powinno stać się bowiem działanie mające na celu pomoc w ograniczeniu emisji szkodliwych substancji. Za jej obecny stan odpowiedzialne są w równej mierze państwa Europy Zachodniej, które do niedawna korzystały z pełni swojego rozwoju gospodarczego. Problematyka niekorzystnego wpływu spalania węgla na atmosferę została przez nie podjęta w momencie ich uniezależnienia od tego typu surowca. Scedowanie wspólnej odpowiedzialności na państwa członkowskie dawnego bloku wschodniego i nakładanie na nie kar związanych z emisją zdaje się zupełnie pomijać pamięć historyczną, która niejako motywuje strukturę polskiego sektora energetycznego.

Występujące na obszarze Rzeczypospolitej zasoby gazu ziemnego pozwalają na zaspokojenie krajowego zapotrzebowania na poziomie około 29%. Roczne zapotrzebowanie na surowiec kształtuje się w granicach 14,4 mld m³, przy krajowym wydobyciu rzędu 4,2 m³ gazu¹⁸. Sytuacja zmieniła się jednak w odniesieniu do poprzednich lat. Uzależnienie od dostaw z Federacji Rosyjskiej znacznie zmalało. Polska nawiązała kontakty handlowe z Niemcami, Czechami i Norwegią, co zmieniło strukturę pozyskania gazu ziemnego¹⁹. Należy również podkreślić, że w wyniku prac modernizacyjnych Rzeczpospolita uzyskała możliwość tzw. „fizycznego rewersu gazu” z gazociągu jamalskiego. W razie problemów z dostawami z kierunku wschodniego możliwy staje się import do 5,5 mld m³ gazu z terytorium Niemiec²⁰. Znacznie zmienia to pozycję negocjacyjną, jaką zajmuje Rzeczpospolita w odniesieniu do Federacji Rosyjskiej. Słabnące uzależnienie wynikające z dywersyfikacji źródeł surowca, budowy terminala LNG w Świnoujściu oraz wejścia na rynek energetyczny nowych dystrybutorów sprawiło, że to właśnie wschodni sąsiad Polski będzie w najbliższych latach zainteresowany utrzymaniem w mocy kontraktów na eksport gazu. Budzi to nadzieje na zawarcie bardziej korzystnych od dotychczasowych kontraktów importowych.

Znacznie gorzej wygląda sytuacja w przypadku ropy naftowej. W 2014 roku tylko 3,7% dostarczanej do polskich rafinerii ropy pochodziło ze złóż krajowych. Znaczną większość surowca dostarcza Federacja Rosyjska²¹. Kluczowe wydaje się więc nie

---

¹⁸ A. Dudek, *Historia polityczna Polski 1989-2012*, Wydawnictwo ZNAK, Kraków 2013, s. 571.

¹⁹ Sprawozdanie Ministra Gospodarki z wyników monitorowania bezpieczeństwa paliw gazowych za okres od dnia 1 stycznia 2014 r. do dnia 31 grudnia 2014 r., s. 27.

²⁰ Strona internetowa: <http://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/problemem-juz-nie-brak-ale-cena-gazu/> Inf. z dnia 4.03.2016r.

²¹ Strona internetowa: <http://www.money.pl/gospodarka/raporty/artykul/iranska-ropa-i-gaz-to-moze-byc-swietny-biznes,43,0,2000427.html>, inf. z dnia 9.03.2016 r.

tylko podjęcie działań mających na celu dywersyfikację dostawców. Konieczne jest zwiększenie wydobycia własnego. Działania te mogą stać się realne w kontekście krajowych złóż znajdujących się w akwenie Morza Bałtyckiego. Znajdujące się na jego dnie złoża B8 zgodnie z szacunkami może osiągać wielkości nawet 3,5 mln ton. Oznacza to, że jest to jedno z największych tego rodzaju źródeł, jego eksploatacja została zapoczątkowana w pierwszym kwartale 2016 roku²². Odkryte zostały również duże złoża gazowe B4 i B6. Pokazuje to, że obszar Morza Bałtyckiego nie był dotychczas wykorzystywany stosownie do posiadanego potencjału i może stanowić ważny atut Polski w obszarze utrzymania bezpieczeństwa energetycznego kraju.

Dostęp do Morza Bałtyckiego jako szansa na zmianę struktury pozyskania surowców w Polsce

Swobodny dostęp do akwenów wodnych od zawsze stanowił ważny element rozważań geopolitycznych. Daje on możliwość stosunkowo taniego transportu dużych gabarytowo czy objętościowo towarów na znaczne odległości. Największym wyzwaniem stojącym przed tą gałęzią transportu jest tworzenie infrastruktury przeładunkowej niezbędnej do rozładunku kontenerowców czy tankowców. W dobie gazu łupkowego, gdy Stany Zjednoczone tworzą infrastrukturę, która niedługo będzie umożliwiała zalanie rynków europejskich tanim amerykańskim gazem, Polska stosowną infrastrukturę odbiorczą już posiada. Działania, które parę lat temu podjęto w celu energetycznego uniezależnienia się od dostaw z Federacji Rosyjskiej, wyprzedziły swoje czasy. Rzeczpospolita dysponuje obiektem pozwalającym na odbiór skroplonego gazu LNG i jego dalszą dystrybucję w krajowym systemie przesyłowym. Jego obecna wydajność szacowana jest na około 5 mld m³ rocznie, co przy zapotrzebowaniu krajowym kształtującym się na poziomie 14,4 mld m³ może znacznie odmienić strukturę pozyskiwanego gazu w Polsce²³. Projekt terminala LNG w Świnoujściu został opracowany z myślą o możliwości zwiększenia przepustowości do 7,5 mld m³ rocznie przy niewielkich nakładach finansowych na jego modernizację²⁴. Jest więc obiektem perspektywicznym, który w sprzyjających okolicznościach ma ogromną szansę stać się jednym z głównych punktów odbioru i dystrybucji gazu w Europie Środkowej. Szczególnie duże nadzieje należy wiązać z połączeniem gazociągowym terminala LNG z krajowymi instalacjami Czech i Słowacji za pomocą planowanego „Korytarza Północ – Południe”.

---

²² T. Abramowicz-Gerigk, P. Wilczyński, *Zapewnienie ciągłości dostaw płynnych z wykorzystaniem operacji STS*, „Logistyka” 2014, nr 6, s. 139.

²³ A. Dudek, *Historia polityczna Polski 1989-2012*, Wydawnictwo ZNAK, Kraków 2013, s. 571.

²⁴ Strona internetowa: http://gazownictwo.wnp.pl/czy-rozbudowa-gazoportu-w-swinoujsciu-ma-sens,248098_1_0_0.html Inf. z dnia 12.02.2016 r.

Osobnym zagadnieniem pozostaje również możliwość poszukiwania i eksploatacji morskich złóż surowców. Jak już wcześniej wspomniano, poszukiwania prowadzone na obszarze akwenu pozwoliły na uzyskanie dostępu do jednych z największych źródeł gazu i ropy naftowej na terenie Rzeczypospolitej. Ich eksploatacja może przynieść wymierne korzyści, zwiększając własny potencjał wydobywczy. Wraz z postępem prac rosnąć będą możliwości technologiczne i doświadczenie działających w tej branży przedsiębiorstw. Budzi to nadzieje na dalszy rozwój tego rodzaju aktywności, która dla wielu polskich firm ma szansę stać się kluczowym obszarem działalności komercyjnej.

Przenosząc ciężar utrzymania polskiego sektora energetycznego na surowce uzyskiwane drogą morską, należy jednak zachować pewne rozsądne proporcje. Polska ze względów geograficznych ma bardzo ograniczony dostęp do otwartych wód oceanicznych. W sytuacji kryzysu dyplomatycznego Cieśniny Duńskie mogą zostać łatwo zablokowane dla osiągnięcia celów politycznych. Mimo że podobne sytuacje nie miały jeszcze miejsca w przeszłości, nie można wykluczyć możliwości wystąpienia aktów terrorystycznych czy piractwa morskiego w tym newralgicznym dla Rzeczypospolitej obszarze. Morze Bałtyckie stanowi ważny atut geopolitycznego położenia Polski. Należy z niego jednak mądrze korzystać, by z niewątpliwego waloru i narzędzia poszerzania swych wpływów gospodarczych nie stał się on słabym punktem, którego zablokowanie groziłoby utratą płynności działania gospodarki państwa.

Przesyłowa infrastruktura liniowa

Szybki transport surowców bezpośrednio do miejsca zapotrzebowania stanowi jedno z największych wyzwań stojących współcześnie przed branżą energetyczną. Rozwój liniowej infrastruktury przesyłowej pozwala na lepsze pokrycie terytorium państwa siecią rurociągową, a co za tym idzie, skuteczne dostarczenie surowca do jego finalnego odbiorcy. Polska, jako kraj tranzytowy łączący Federację Rosyjską z państwami Europy Zachodniej, już wiele lat temu stała się obszarem inwestycji infrastrukturalnych, których celem było zaopatrzenie Starego Kontynentu w rosyjski surowiec energetyczny. Przez terytorium Rzeczypospolitej w sposób równoleżnikowy biegną główne magistrale rurociągów „Jamalskiego” i „Przyjaźń”. Polski system przesyłowy jest oczywiście dużo bardziej skomplikowany i rozbudowany. Zgodnie z danymi całkowita długość znajdującej się na terenie Polski sieci przesyłowej służącej do transportowania gazu wynosi 10 323 km²⁵. Ukazuje to skalę przedsięwzięcia, jakim jest utrzymanie sprawności systemu. Jest to jednak jeden z kluczowych punktów widzenia bezpieczeństwa energetycznego obszarów działalności władz państwowych.

---

²⁵ Gaz System, *Zintegrowany raport roczny 2014*, s. 10.

Obecnie trwają liczne prace modernizacyjne i inwestycyjne mające na celu rozbudowę infrastruktury przesyłowej na terenie Polski. Z pewnością jednym z najciekawszych przedsięwzięć jest koncepcja budowy tzw. „Korytarza Północ – Południe”, który miałby połączyć terminal LNG w Świnoujściu z instalacjami Czech i Słowacji. Koncepcja ta u swoich podstaw ma na celu włączenie Polski do zmagania na rynku paliwowym w roli dystrybutora. Jest to zupełnie nowa, niewyobrażalna do niedawna płaszczyzna postrzegania tego zagadnienia. Polska poprzez inwestycje infrastrukturalne ma bowiem szansę wyjść z dotychczasowej roli skazanego na energetyczną zależność odbiorcy i dzięki aktywnej polityce stać się pretendentem do roli państwa zaopatrującego region Europy Środkowej w surowce energetyczne. Oczywiście jest jednak, że działania te spotykają się z agresywną polityką konkurencji. Polska wciąż należy do państw bardzo ostrożnie forsujących interesy własne na arenie międzynarodowej. Niewskazane jest uleganie nadmiernemu optymizmowi, sugerując jakoby mogła już dziś stać się konkurentem dla państw, które swoją potęgę i potencjał gospodarczy budowały przez lata. Jednakże nazbyt powściągliwe eksponowanie swoich racji spycha Rzeczpospolitą do roli przedmiotu gry politycznej. Celem polskiej geopolityki powinna stać się natomiast aktywizacja w różnych dziedzinach polityki i gospodarki, tak aby z pozycji przedmiotu gry politycznej stać się jej podmiotem póki co w skali regionu²⁶.

Jednym z największych zagrożeń mogących rzutować na powodzenie tych planów jest dalsza rozbudowa gazociągu Nordstream. Podjęta przez Federację Rosyjską przy współpracy państw Europy Zachodniej inwestycja jest klasycznym przykładem na odmienne postrzeganie zagadnień geopolitycznych w Polsce i krajach starej Unii Europejskiej. Państwa te, nie bacząc na podnoszone wielokrotnie idee solidarności europejskiej, kierują się w swojej polityce rachunkiem ekonomicznym, podczas gdy w Polsce względy ideologiczne nadal pełnią ważną rolę w kontaktach międzynarodowych. Podjęta inwestycja w sposób ewidentny godzi w bezpieczeństwo energetyczne Rzeczypospolitej. Połączenie reszty kontynentu z Federacją Rosyjską oddzielnym rurociągiem stwarza bowiem możliwość wybiórczego ograniczenia dostaw surowca. Jest to potężne narzędzie politycznego nacisku, które może zostać wykorzystane w sytuacji kryzysu dyplomatycznego, zagrażając tym samym ciągłości funkcjonowania polskiej gospodarki państwowej. Inwestycja ogranicza również możliwości wykorzystania terminala LNG w Świnoujściu poprzez utrudnienia związane z wpłynięciem do portu jednostek charakteryzujących się dużym zanurzeniem. Mimo prób władzom Rzeczypospolitej nie udało się skłonić państw Unii Europejskiej do wstrzymania projektu²⁷. Nacisk położony na ustanowienie jednolitej polityki energetycznej całej wspólnoty nie przyniósł planowanych wcześniej rezultatów.

---

²⁶ J. Kloczkowski (red.), *Przekłęte miejsce Europy*, Ośrodek Myśli Politycznej, Kraków 2009, s. 19.

²⁷ Ł. Warzecha, J. Kloczkowski (red.), *Polska w grze międzynarodowej*, Ośrodek Myśli Politycznej, Kraków 2010, s. 180.

Pokazuje to, że w tak gęstej i zróżnicowanej sieci powiązań międzynarodowych, jaka występuje wśród państw unijnych, znalezienie wspólnego stanowiska może być niezwykle trudne. Współcześnie należy raczej skupić się na szukaniu porozumienia regionalnego wśród państw reprezentujących podobne interesy, gdyż pokrewne położenie geopolityczne może okazać się kluczem do podjęcia dużych, przynoszących obopólne korzyści inicjatyw regionalnych.

Znaczne uzależnienie budżetu państwowego od wahań na rynkach paliw

Charakterystyczną cechą polskiego budżetu państwowego jest duży udział dochodów ze sprzedaży paliw w ogólnej wartości rocznych przychodów. Są one obłożone licznymi opłatami i podatkami. Najistotniejszą ich częścią jest z całą pewnością podatek akcyzowy. W przyjętym na 2016 rok budżecie państwa dochody z akcyzy mają wynieść nawet 64 mld złotych, co przy prognozowanych dochodach na poziomie 313,8 mld zł stanowi ich znaczną część²⁸. Oczywiście w skład podatku akcyzowego nie wchodzi wyłącznie podatek od paliw, jednak biorąc pod uwagę, że są one obłożone dodatkowo podatkiem VAT i opłatą paliwową, możemy mówić o znacznym udziale dochodów z ich sprzedaży w budżecie państwa. Podatki te nakładane są kwotowo od tony czy też m³ danego paliwa.

Tak duże uzależnienie sprawności funkcjonowania gospodarki krajowej od dochodów pochodzących ze sprzedaży paliw rodzi duże zagrożenie. Niebezpieczne mogą okazać się bowiem wahania cen paliw na rynkach światowych, które mogą wynikać z sytuacji w danym regionie geograficznym. Gdy ceny na rynkach światowych są niskie, gospodarka Polski korzysta ze wzrostu sprzedaży. Obywatele chętniej używają własnych środków lokomocji, zasilając tym samym budżet państwa. Można jednak wyobrazić sobie sytuację nagłego wzrostu cen paliw na rynkach światowych. Z pewnością zaowocowałoby to spadkiem popytu w użytku prywatnym. Komercyjne firmy transportowe nie mogą pozwolić sobie na ograniczenie wykorzystania paliw. Nie dotyczy to jednak użytkowników indywidualnych. Wprawdzie sytuacja na światowych rynkach nie zapowiada, by w najbliższym czasie mogło dojść do tego rodzaju zdarzenia. Do gry wchodzi bowiem nowi dystrybutorzy, co poprzez zwiększenie konkurencji wpływa na obniżenie cen. Historia ostatnich lat pokazuje jednak, że jest to przestrzeń bardzo dynamiczna, w której długofalowe, precyzyjne przewidywanie tendencji jest utrudnione. Budżet państwowy jest kluczowym ogniwem w prawidłowym funkcjonowaniu aparatu państwowego. Należy więc tworzyć rozwiązania, które równoważyłyby występujące niedobory i tworzyć plany

---

²⁸ Strona internetowa: <http://www.money.pl/gospodarka/wiadomosci/arttykul/budzet-2016-prezydent-podpisal-ustawe,169,0,2032553.html> Inf. z dnia 4.03.2016 r.

ewentualnościowe. Państwo nie może pozwolić sobie na spóźnioną o kilka miesięcy reakcję, gdyż będzie generowało to straty, których nadrobienie może stać się problemem kolejnych pokoleń Polaków. Bieżące monitorowanie sytuacji na rynkach światowych i tworzenie rozwiązań, które przy ewentualnych wahaniach cen i spadku popytu na paliwa równoważyłyby poniesione przez budżet państwa straty, stanowi wyzwanie dla ekspertów w zakresie energetyki i polskiej legislatywy na kolejne lata.

Konkluzja

Bezpieczeństwo energetyczne stanowi jedno z najważniejszych ogniw warunkujących prawidłowe funkcjonowanie gospodarki państwowej w XXI wieku. Mimo że umiemy je zdefiniować, potrafimy opisywać je za pomocą liczb czy też odtworzyć siatkę wzajemnych międzynarodowych powiązań, powinniśmy spojrzeć na nie w szerszej perspektywie. Bezpieczeństwo energetyczne nie jest bowiem prostą wypadkową powiązań gospodarczych. Jest silnie związane z obszarem i uwarunkowane historycznie, a więc stanowi kluczowy element wszystkich koncepcji geopolitycznych. Postrzeganie bezpieczeństwa energetycznego w sposób uniwersalny, pasujący do każdej rzeczywistości, jest dużym uproszczeniem. Każde państwo funkcjonujące w sieci powiązań sąsiedzkich, charakteryzujące się zróżnicowaną rzeźbą terenu, dostępem do akwenów wodnych, a nawet historią gospodarczą, wymaga indywidualnego podejścia do tego zagadnienia. Kluczowe więc wydaje się kształtowanie struktury polskiego sektora energetycznego ze świadomością występujących w jego bezpośrednim sąsiedztwie zagrożeń, ograniczeń, ale także szans i perspektyw. Położenie geograficzne Polski nie ulegnie w kolejnych latach zmianie. Ważne jest, aby zacząć czerpać z niego wszelkie korzyści, jakie daje. Przestać skupiać się wyłącznie na wadach i rozważaniach dotyczących tego, w jak koszmarnym i pozbawionym perspektyw miejscu przyszło nam żyć. Ograniczenia te od wielu lat funkcjonują w świadomości władz polskich, wstrzymując tym samym szanse rozwoju i wpędzając kraj w pogłębiającą się sieć zależności. Aktywna, odważna polityka międzynarodowa, oparta o walory geopolityczne, może przyczynić się do szybkiego wzrostu znaczenia Polski w regionie Europy Środkowej i jej powrotu do utraconego przed wiekami miejsca na arenie międzynarodowej.

LITERATURA

1. BLACKSELL M., *Geografia polityczna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
2. DUDEK A., *Historia polityczna Polski 1989-2012*, Wydawnictwo ZNAK, Kraków 2013.
3. DYBCZYŃSKI A. (red.), FURMAŃSKI P., *Geopolityka*, Wydawnictwo Poltext, Warszawa 2013.
4. FLINT C., *Wstęp do geopolityki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.

5. KŁOCZKOWSKI J. (red.), *Przekłęte miejsce Europy*, Ośrodek Myśli Politycznej, Kraków 2009.
6. MOCZULSKI L., *Geopolityka. Potęga w czasie i przestrzeni*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 2010.
7. POTULSKI J., *Wprowadzenie do geopolityki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2010.
8. POTULSKI J., EBERCHARDT P. (red.), *Studia nad geopolityką XX wieku*, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa 2013.
9. SOBCZYŃSKI M., EBERCHARDT P. (red.), *Problematyka geopolityczna ziem polskich*, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa 2008.
10. ŚLUSARCZYK J., *Granice Polski w tysiącleciu*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 1993.
11. WARZECHA Ł., KŁOCZKOWSKI J. (red.), *Polska w grze międzynarodowej*, Ośrodek Myśli Politycznej, Kraków 2010.

CZASOPISMIENICTWO,

1. ABRAMOWICZ-GERIGK T., WILCZYŃSKI P., *Zapewnienie ciągłości dostaw płynnych z wykorzystaniem operacji STS*, „Logistyka” 2014 nr 6.
2. OLKUSKI T., *Zasoby węgla kamiennego – najpewniejsze źródło energii*, „Przegląd Górniczy” 2011 nr 6.

DOKUMENTY

1. Gaz System: Zintegrowany Raport Roczny 2014 r.
2. Sprawozdanie Ministra Gospodarki z wyników monitorowania bezpieczeństwa paliw gazowych za okres od dnia 1 stycznia 2014 r. do dnia 31 grudnia 2014 r.
3. Ustawa z dnia 10 kwietnia 1997 r. *Prawo energetyczne*, Dz.U. 1997 nr 54, poz. 348.

STRONY INTERNETOWE

1. <http://stosunki-miedzynarodowe.pl/slownik/54-h/527-heartland-rimland> Inf. z dnia 3.03.2016 r.
2. <http://www.money.pl/gospodarka/wiadomosci/artykul/budzet-2016-prezydent-podpisal-ustawe,169,0,2032553.html> Inf. z dnia 4.03.2016 r.
3. <http://www.money.pl/gospodarka/raporty/artykul/iranska-ropa-i-gaz-to-moze-byc-swietny-biznes,43,0,2000427.html> Inf. z dnia 9.03.2016 r.
4. http://gazownictwo.wnp.pl/czy-rozbudowa-gazoportu-w-swinoujsciu-ma-sens,248098_1_0_0.html Inf. z dnia 12.02.2016 r.
5. <http://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/problemem-juz-nie-brak-ale-cena-gazu/> Inf. z dnia 4.03.2016 r.

THE ROLE OF POLAND'S GEOPOLITICAL DETERMINANTS IN ITS ENERGY SECURITY

Abstract: Keeping in mind that the modern world is slowly turning into a global village, the authors present a description of corresponding energy security issues and analyze revolving contexts for state security of Poland. The globalization as a process, the international organizations' activities, together with the technological progress allows for a better interconnectedness and diminish the geopolitical importance in international economy's state affairs. According to the authors, the role of geopolitical determinants for the Poland's state energy supply constancy is nowadays, upon analysis of geographic aspects in relation to international importance, can be presented in a new perspective. Or rather, new perspectives, since the perspectives are many. In the region, as the authors present, the contemporary energy security issues, alongside with the possible risks, will influence Poland's impact within the Central Europe.

Keywords: state security, energy security, geopolitics, international relations, energy sources.

